

พระพุทธศาสนากับความสามัคคีแห่งชาติ *

Buddhism with national solidarity

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.

Ven. Prof. Dr. Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ในการสัมมนาครั้งนี้ ท่านพุทธศาสตรบัณฑิตทั้งหลายได้มาประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของการปฏิบัติศาสนกิจในรอบ 1 ปีที่ผ่านมาและจะได้พิจารณาถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ส่งพวกเราออกไปปฏิบัติศาสนกิจเพื่อพัฒนาสังคม ศาสน์ทั้งหลายต้องเป็นประโยชน์ต่อสังคมถึงจะอยู่รอดมาได้ มนุษย์คิดค้นศาสตร์ต่าง ๆ ขึ้นมาก็เพื่อช่วยพัฒนามนุษย์และพัฒนาสังคมศาสตร์สาขาใดไร้ประโยชน์เพราะไม่อาจทำหน้าที่พัฒนามนุษย์และพัฒนาสังคม ศาสตร์สาขานั้นก็จะสูญพันธุ์ไปเอง

พุทธศาสตร์ซึ่งเราได้ศึกษามาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ก็เช่นเดียวกัน นั่นคือเมื่อพิสูจน์ได้ว่ายังมีประโยชน์ต่อชาวโลก คนก็คงยังศึกษากันไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง ในที่นี้ คำว่า “พระไตรปิฎก” หมายถึงพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์ คำว่า “วิชาชั้นสูง” หมายถึง ศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่าง ๆ ที่เราเรียนกันในมหาวิทยาลัย ผู้เป็นพุทธศาสตรบัณฑิตต้องมีความรู้ลึกซึ้งในพระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาและสามารถประยุกต์เข้ากับศาสตร์สาขาต่าง ๆ เมื่อพุทธศาสตรบัณฑิตมีความเป็นเลิศทางวิชาการทางด้านพุทธศาสนา บวกกับความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ แล้วเราทำอะไรกันต่อไปหลังจากเรียนจบและได้รับปริญญา ศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่ศึกษามานั้นเราใช้ให้เป็นประโยชน์แค่ไหน นี่ก็คือสิ่งที่น่าจะได้กำหนดพิจารณา เมื่อเรียนจบศาสตร์สาขาต่าง ๆ แล้ว ท่านก็ต้องนำความรู้ไปใช้ทำประโยชน์ คำถามก็คือใช้ทำประโยชน์อะไร ?

* ปาฐกถาแสดงแก่พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจภาคเหนือ วิทยาเขตแพร่ 2550

เมื่อหมอชีวกโกมารภัจเรียนวิชาแพทยศาสตร์ที่ตักกสิลาได้ 7 ปีก็มีการสอบไล่ อาจารย์ของหมอชีวกได้ให้ข้อสอบ 1 ข้อแก่ลูกศิษย์ที่เข้าสอบว่า ในรัชสมัยประมาณ 1 โยชน์ โดยรอบนี้ให้แต่ละคนไปเสาะหาว่าพืชชนิดใดใช้ทำยาไม่ได้ จากนั้นอาจารย์จะมาประเมินผลจากการไปแสวงหาพืชชนิดที่ใช้ทำยาไม่ได้ ว่าคนไหนควรจะจบหรือไม่

ลูกศิษย์ทั้งหลายไปเก็บพืชชนิดที่ใช้ทำยาไม่ได้มาคนละกำสองกำแล้วนำเสนออาจารย์ อาจารย์ได้แต่พยักหน้า แต่หมอชีวกกลับมาเมื่อเปล่า

อาจารย์ถามว่า “ไหนล่ะพืชที่ใช้ทำยาไม่ได้”

หมอชีวกตอบว่า “ผมไปพิจารณาโดยทั่วแล้ว ไม่มีพืชชนิดใดที่ใช้ทำยาไม่ได้ พืชทุกชนิด เราใช้ทำยาได้หมด”

ปรากฏว่า ในบรรดานักศึกษาแพทย์รุ่นนั้นมีหมอชีวกสอบผ่านเพียงคนเดียว ทั้งนี้ เพราะหมอชีวกเห็นว่าพืชทุกอย่างใช้เป็นประโยชน์ได้ทั้งสิ้น ใช้เป็นประโยชน์อะไร ? เป็นประโยชน์ตามศาสตร์สาขาที่หมอชีวกเรียนจบคือนำไปปรุงยา

ผมขอถามท่านทั้งหลายว่าเมื่อเรียนจบพุทธศาสตร์แล้ว ท่านสามารถนำความรู้ทุกอย่างไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้หรือไม่ ? ผมตอบแทนท่านทั้งหลายว่าความรู้ทุกอย่างใช้เป็นประโยชน์ได้ทั้งหมดในการเทศน์การสอนและการปฏิบัติธรรม ไม่มีอะไรที่ใช้เป็นประโยชน์ในการเทศน์การสอนและการปฏิบัติธรรมไม่ได้ เหมือนกับสำนวนนิยายกำลังภายในที่ว่า “กระบี่อยู่ที่ใจ” นั่นคือไม่มีอะไรที่ยอดฝีมือจะใช้เป็นกระบี่ไม่ได้ เขาไปที่ไหนไม่ต้องพกพากระบี่ เมื่อถูกศัตรูจู่โจมเขาจะหยิบกิ่งไม้ขึ้นมาแล้วแกัดกำลังภายในไปที่กิ่งไม้ทำให้กิ่งไม้แข็งเหมือนกระบี่ใช้สู้รบได้

เมื่อท่านเรียนจบหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ความรู้ทุกอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมได้ทั้งหมด เรื่องที่ดีเราก็นำเอามาสอนได้ เรื่องไม่ดีเราก็นำเอามาสอนได้ ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า

เมื่อข้าพเจ้าพบเห็นคนสองคนเดินสวนทางมา

คนหนึ่งเป็นคนดี อีกคนหนึ่งเป็นคนเลว

คนสองคนเป็นครูของข้าพเจ้าได้เท่าๆกัน

พบเห็นคนดีเดินสวนทางมา ข้าพเจ้าพยายามเอาอย่างเขา

พบเห็นคนเลวเดินสวนทางมา ข้าพเจ้าพยายามไม่เอาอย่างเขา

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกวันเป็นอุปรณ์สอนธรรมะได้หมด ถ้าเรารู้สึกซึ่งถึงแก่นของพระพุทธศาสนา ก็ไม่มีอะไรที่เป็นปราคการขวางกั้นไม่ให้เรานำเหตุการณ์เหล่านั้นไปประยุกต์สอนธรรมะ เมื่อประยุกต์สอนได้อย่างนี้ วิชารธรรมะก็จะเป็นประโยชน์เช่นเดียวกับวิชาการแพทย์ของหมอชีวก

มีภาชิตสอนใจว่า “มีเงินให้เขาก็ มีความรู้อยู่ในตำรา ไม่มีประโยชน์เมื่อต้องรับใช้”

เมื่อหมอชิวเดินทางกลับจากตักกิสลาไปยังเมืองราชคฤห์บ้านเกิดของเขานั้น อาจารย์ที่ตักกิสลาให้เสบียงติดตัวไปเพียงเล็กน้อยเพราะท่านต้องการให้หมอชิวทดลองใช้ความรู้วิชาการแพทย์ปฏิบัติงานด้านการรักษาคนไข้ ถ้าชีวกรักษาคนไข้สำเร็จก็จะได้อาหารและที่พักในระหว่างทาง ถ้าเขารักษาไม่สำเร็จ เขาก็จะอดตาย ปรากฏว่านอกจากหมอชิวจะไม่อดตายแล้ว เขายังมีชื่อเสียงโด่งดังเพราะเขาประสบความสำเร็จในการรักษาคนไข้ในระหว่างทาง อาจารย์ที่ตักกิสลาคนนี้ได้ส่งหมอชิวไปทดลองปฏิบัติงานระหว่างเดินทางกลับบ้าน เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ส่งพวกท่านไปทดลองปฏิบัติศาสนกิจเป็นเวลา 1 ปีก่อนรับปริญญา การที่พวกท่านสามารถอยู่รอดปลอดภัยจนมาเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้ได้แสดงว่าสอบผ่านการทดลองปฏิบัติงานเช่นเดียวกับหมอชิว จึงขอแสดงความยินดีในเบื้องต้นไว้ตรงนี้ ตอนนี้ไปก็ขอให้ทุกท่านจงเจริญอกงามไพบูลย์ในพระบวรพุทธศาสนา โดยได้เป็นพระครูเป็นเจ้าของคุณกันทุกรูป

บัณฑิตทางพระพุทธศาสนา

การทดลองปฏิบัติศาสนกิจ 1 ปีถือว่าพวกท่านได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์สมกับที่เป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา ชาวโลกวัดความเป็นบัณฑิตกันที่ระดับความรู้ นั่นคือผู้เรียนจบระดับปริญญาตรี เขาเรียกว่าเป็นบัณฑิต ผู้เรียนจบระดับปริญญาโทเป็นมหาบัณฑิต ผู้เรียนจบระดับปริญญาเอกเป็นดุษฎีบัณฑิต แต่พระพุทธศาสนาวัดความเป็นบัณฑิตกันที่การรู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ทิฏฐธัมมจ โย อตโถ โย จตโถ สมปรายิโก

อตถาถิสมยา ธีโร ปณฺธิโตติ ปวฺจจติ

ผู้มีปัญญาท่านเรียกว่าเป็นบัณฑิต

เพราะรู้จักถือเอาประโยชน์ 2 ประการ

คือประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้าและประโยชน์ระยะยาวในอนาคต

ท่านทั้งหลายมีความรู้ระดับปริญญาตรีแล้วจัดว่าเป็นบัณฑิตในทางโลก แต่อาจจะยังไม่เป็นบัณฑิตในทางธรรมถ้าท่านยังไม่สามารถจะค้นเอาความรู้นั้นออกมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เมื่อท่านเป็นพุทธศาสนบัณฑิตแล้ว ท่านต้องถนอมเอาความรู้ที่เรียนมาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสตร์สาขาต่าง ๆ ประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ผมจึงขอรบกวนท่านทั้งหลายว่าท่านสามารถใช้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในใจของท่านให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้มากน้อยเพียงใด ถ้าความรู้ที่ท่านได้ศึกษามานั้นไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การศึกษาระดับปริญญาตรีที่ท่านจบมานี้ก็ไม่ทำให้ท่านเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา ท่านเพียงแต่ได้ปริญญาบัตรมา 1 ใบ ดังที่วิทยากร เชียงกูล เขียนบทกลอนนี้เมื่อ พ.ศ. 2511 ไว้ว่า

ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึบ

ฉันจึง มาหา ความหมาย

ฉันหวัง เกือบอะไรไปมากมาย

สุดท้าย ให้กระดาษณ์แผ่นเดียว

เพียงกระดาษณ์แผ่นเดียวคือปริญญาบัตรไม่ช่วยทำให้คนเป็นบัณฑิตในทางธรรม ถ้าเขามีความรู้อยู่แต่ในตำราโดยไม่นำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม พุทธศาสตร์บัณฑิตที่คิดทำประโยชน์ทั้งแก่ตนเองสังคมต่างหากจึงจะเป็นบัณฑิตที่แท้จริงในทางพระพุทธศาสนา

ผมขอตั้งคำถามต่อท่านทั้งหลายว่า ท่านคิดจะทำอะไรหลังจากเรียนจบได้รับปริญญาบัตรเป็นพุทธศาสตร์บัณฑิตเต็มตัวแล้ว

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้แสดงความยินดีแก่ตนเองด้วยการเสวยวิมุตติสุขอยู่บริเวณต้นโพธิ์ จากนั้นพระองค์ได้ถามตนเองว่า หลังจากเสร็จกิจแห่งโพธิญาณแล้ว เราจะทำอะไรต่อไป คำตอบก็ปรากฏขึ้นว่า เราจะนำธรรมที่เราตรัสรู้นี้ไปประกาศเปิดเผยทำให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก

ดังนั้น หลังจากตรัสรู้แล้วพระพุทธเจ้าได้เสด็จออกโปรดสัตว์โลกตลอดเวลา 45 ปี โดยไม่เคยพ่นพัก พระพุทธองค์จึงเป็นพระบรมศาสดา การที่พระพุทธเจ้าตัดสินใจประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศธรรมนั้นแหละเป็นการแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่เราค้นพบนั้นจะเป็นประโยชน์ก็ต่อเมื่อเรารู้จักคิดถึงคนอื่น คิดถึงสังคม คิดถึงชาวโลก

ต่อคำถามที่ว่าเราเรียนรับปริญญาทำไม คำตอบก็คือเราเรียนเพื่อทำประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม เราต้องคิดว่าจะนำเอาพุทธศาสตร์ที่เรามีความรู้ความเชี่ยวชาญนี้ไปทำประโยชน์อะไรได้บ้าง คือทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ประโยชน์ตนเรียกว่าอัตตัตถะ ประโยชน์ผู้อื่นเรียกว่าปรัตถะ ส่วนประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ส่วนรวมเรียกว่าอุภยัตถะ

ท่านทั้งหลายต้องคิดว่าท่านจะนำความรู้ไปทำประโยชน์อะไรจึงจะสมศักดิ์ศรีที่เป็นพุทธศาสตร์บัณฑิต ท่านจะทำประโยชน์ที่ไหนไม่สำคัญ ข้อสำคัญคือต้องทำประโยชน์ให้สมกับที่เรามีความรู้ระดับปริญญา

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

อาจจะมีบางคนตั้งข้อสงสัยว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องทำประโยชน์เพื่อสังคมด้วยหรือไม่ เมื่อคำว่าบรรพชาแปลว่าเว้นทั่วคือสละทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว เมื่อท่านสละโลกแล้วทำไมต้องมาวนเวียนอยู่ในโลก พระสงฆ์เป็นอนาคาริกแปลว่าผู้ไม่มีเรือนคือไม่มีครอบครัว แม้แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ห้ามไม่ให้พระสงฆ์ใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นที่น่าสังเกตว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมาได้จัดประเภทพระภิกษุสามเณรไว้ในกลุ่มเดียวกับคนวิกลจริต คือเป็นผู้ไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งด้วยกัน เมื่อพระสงฆ์ไทยไม่มีสิทธิพื้นฐานที่สำคัญอย่างนี้แล้ว จะให้ท่านมีหน้าที่ช่วยเหลือสังคมได้อย่างไร หน้าที่ของพระสงฆ์เรียกว่าฐานะมี 2 อย่าง คือคณฤชระ และวิปัสสนาธุระ

การศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจัดเป็นคณฤชระ การปฏิบัติกัมมัฏฐานจัดเป็นวิปัสสนาธุระ ท่านพุทธศาสนธำมิตได้ทำฐานะคือหน้าที่ทั้งสองประการแล้ว นั่นคือท่านทำคณฤชระด้วยการเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎกและทำวิปัสสนาธุระด้วยการเข้าปฏิบัติกัมมัฏฐาน ฐานะหรือหน้าที่ของพระสงฆ์มีเพียง 2 อย่างเท่านั้น ไม่มีข้อกำหนดใดระบุว่าพระสงฆ์ต้องมีสังคหฐานะคือหน้าที่สงเคราะห์ชาวโลก

เพราะฉะนั้น ชาวพุทธบางประเทศส่งเสริมให้พระสงฆ์เรียนคณฤชระอย่างลึกซึ้ง จนเกือบจะไม่มีช่วงเวลาทำงานเพื่อสังคม ดังพระภิกษุชาวพม่าชื่อวิจิตรสาราภิวังสะ สะยาตอ สามารถท่องจำพระไตรปิฎกได้ครบทั้ง 3 ปิฎก ถึงขนาดที่กินเนสบุ๊คส์บันทึกไว้เมื่อปี 2528 ว่าเป็นพระสงฆ์มหัศจรรย์ในเรื่องความจำของมนุษย์ (Human memory) พระวิจิตรสาราภิวังสะ มีความจำเป็นเลิศ เพราะท่านสามารถท่องจำพระไตรปิฎก 16,000 หน้าจนจบบริบูรณ์ ท่องเป็นตัวอย่างที่หาได้ยากมาก ในด้านความสามารถจดจำของมนุษย์ที่โลกวิทยาศาสตร์ยอมรับ

กรณีของพระวิจิตรสาราภิวังสะ สะยาตอ เป็นหลักฐานที่แสดงว่ามนุษย์มีศักยภาพในทางสุดมยปัญญา คือสามารถท่องจำข้อมูลมากมายมหาศาลจากพระไตรปิฎก 45 เล่มโดยไม่ตกหล่น ไม่มีมนุษย์คนใดสมัยปัจจุบันที่จะจำอะไรได้มากมายเท่ากับพระวิจิตรสาราภิวังสะ กินเนสบุ๊คส์จึงบันทึกไว้เป็นการประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏสืบไป นี่คือนิสัยอดแห่งคณฤชระ

สุดยอดแห่งวิปัสสนาธุระมีหลายรูป แต่มีประเพณีแปลกมากที่สืบทอดกันมานับพันปีที่วัดเอนเรียวกุจิ ในประเทศญี่ปุ่น วัดเอนเรียวกุจิ สังกัดนิกายเทนไดซึ่งเป็นนิกายแรกสุดของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น นิกายอื่นแยกไปจากนิกายเทนไดนี้เป็นส่วนมาก วัดเอนเรียวกุจิมีพื้นที่ 35,000 ไร่ ตั้งอยู่บนภูเขาทั้งลูก ผมได้พบกับเจ้าอาวาสชื่อท่านเอนามิ ท่านนำชมวัดของท่านซึ่งแบ่งเป็นส่วนคามวาสีที่เรียนคณฤชระและส่วนอรัญญวาสีที่ปฏิบัติกัมมัฏฐาน ส่วนที่เป็นอรัญญวาสีมีการฝึกเข้มหลายอย่าง เช่น เดินธุดงค์ ท่านผู้ก่อตั้งเทนไดชื่อท่านไซโจ ได้กำหนดให้ลูกศิษย์ต้องเดินธุดงค์ในป่าอย่างน้อยวันละ 30 กิโลเมตรเป็น 100 วันติดต่อกันจึงจะจบหลักสูตร

นอกจากนี้ ท่านไชโยยังสั่งว่า ในหอบูรพาจารย์ให้จุดตะเกียงบูชาพระโดยระวังมิให้ไฟดับจนกว่าจะถึงยุคพระศรีอาริย์มาโปรด ศิษย์สำนักนี้เชื่อฟังอาจารย์ดีมาก ศิษย์ทุกรุ่นได้เติมน้ำมันตะเกียงจนไฟไม่เคยดับเลยติดต่อกันมากกว่า 1,200 ปี การปฏิบัติเคร่งครัดสุดยุดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ให้พระสงฆ์จำศีลภาวนาสวดมนต์นั่งกัมมัฏฐานอยู่ในสำนักบนยอดเขาโดยห้ามลงจากเขาติดต่อกันเป็นเวลา 12 ปี ประเพณีนี้ได้สืบทอดกันมาตลอดเวลา 1,200 ปี ปีไม่เคยขาดสาย ท่านเจ้าอาวาสบอกว่า ปัจจุบันพระสงฆ์ที่อธิฐานอยู่บนเขาเป็นเวลา 12 ปีเพียง 1 ท่านเจ้าอาวาสพาผมเข้าไปภายในสำนักเพื่อพบพระรูปนั้น พอผมก็เข้าไปด้านใน ก็พบว่าภายในบริเวณนี้ห้ามมีขยะแม้แต่ชิ้นเดียว ใบไม้ตกก็ต้องเก็บ ไม่มีเวลาว่าง

ผมได้พบกับพระรูปที่กำลังบำเพ็ญพรต 12 ปี ท่านไม่เคยลงจากเขาเลย ท่านอยู่มาแล้ว 12 ปีและขอยู่ต่ออีก 12 ปี ในรอบที่ 2 ท่านอยู่มาได้ 6 ปี รวมเวลาแล้วพระรูปนี้อยู่บนเขานี้ติดต่อกันมา 18 ปี ไม่เคยลงจากเขาเลย

สิ่งที่สังเกตเห็นคือ ผิวของท่านขาวจนซีดเพราะความที่ท่านอยู่ในร่มตลอดเวลา ดวงตาของท่านสดใสไร้ความกังวลเหมือนดวงตาของเด็ก เพราะท่านไม่เคยได้อ่านข่าวหนังสือพิมพ์ไม่เคยดูโทรทัศน์หรือฟังวิทยุ ไม่มีโทรศัพท์มือถือ ท่านไม่รู้หรือว่ามีปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทย ท่านไม่เครียด ไม่กังวล ๑ สวดมนต์และนั่งกัมมัฏฐานเป็นหลัก ท่านอยู่บนเขามา 18 ปี แบบที่เรียกว่าไม่เห็นเดือนเห็นตะวัน ขณะที่ปฏิบัติเข้มอยู่บนยอดเขา พระสงฆ์รูปนี้ไม่มีโอกาสแม้แต่จะรับรู้ปัญหาสังคม

พระพุทธศาสนานิกายเซนของญี่ปุ่นเห็นว่าการบำเพ็ญสมาธิที่เรียกว่าฉานหรือเซนจะต้องเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพราะฉะนั้น เซนสอนให้พยายามนำเอากัมมัฏฐานมาใช้ในชีวิตประจำวัน เราจึงได้ยินเรื่องการจัดดอกไม้แบบเซน พิธีชงชาแบบเซน แม้แต่นักมวยปล้ำซูโม่ก็นำเอากัมมัฏฐานแบบเซนไปใช้ในการแข่งขันมวยปล้ำ ดังนั้นท่านเซนต่อไปนี้

นักมวยปล้ำซูโม่คนหนึ่งมีรูปร่างใหญ่โตแต่ใจปลาซิว เขาทำท่าจะชนะในการแข่งขันแต่ตอนท้ายยกก็ถอยใจยอมแพ้ทุกที นักมวยคนนี้ไปหาอาจารย์เซนให้ช่วยสอนฝึกสมาธิให้ชนะมวยปล้ำ อาจารย์ถามว่า “คุณชื่ออะไร”

เขาตอบว่า “ผมชื่อสินามิ ที่แปลว่า คลื่นยักษ์”

อาจารย์แนะนำว่า “ถ้าอย่างนั้น คุณนั่งหลับตาหันหน้าเข้าข้างฝา จินตนาการให้เห็นตัวเองเป็นลูกคลื่นยักษ์ซัดฝ่าผ่นั่ง นั่งให้นานที่สุดแล้วมารายงานผล”

นายสินามินั่งหลับตาจินตนาการว่าตัวเองเป็นคลื่นยักษ์ลูกแล้วลูกเล่าซัดฝ่าผ่นั่งตั้งแต่วัวค่างจนถึงคนแล้วก็ลุกขึ้นมาเคาะประตูรายงานอาจารย์ว่า “คลื่นซัดถล่มในวัดพังหมดแล้ว”

ที่จริงไม่มีคลื่นยักษ์ แต่เขามองเห็นตัวเองเป็นคลื่นยักษ์ในนิมิตชัดเจนวัดพังหมด

อาจารย์จึงสอนว่า “ต่อไปนี้ เวลาขึ้นเวทีมวยปล้ำเมื่อไหร่ ให้คุณคิดว่าตัวเองเป็น

คลื่นยักษ์ซัดคู่ต่อสู้ล้มกลับไปเลย”

นายสีนามีทำตามคำแนะนำของอาจารย์ ไม่มีใครทานพลังคลื่นยักษ์ของเขาได้ เขาได้เป็นแชมป์ซูโม่ของญี่ปุ่น

นี่คือตัวอย่างของการประยุกต์ใช้สมาธิในชีวิตประจำวัน ก็มีพื้นฐานของเซนเป็นพื้นฐานเพื่อ แก้ปัญหาสังคม เช่นเป็นตัวอย่างของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. พระพุทธศาสนาแบบวิชาการ (Exoteric or Intellectual Buddhism)

เน้นคันถธุระ เรียนแต่ตำราอย่างเดียว แปลหรือท่องพระไตรปิฎก บางครั้งก็หนีสังคมเหมือน อยู่บนหอคอยงาช้าง Exoteric Buddhism แปลว่า พุทธศาสนาตามคัมภีร์หรือ Intellectual Buddhism พุทธศาสนาแบบปัญญาชน เรียนจบอยู่แค่นี้ ไม่ได้คิดห่วงใยสังคม ห่วงแต่วิชาการ ไม่คิดจะไปปฏิบัติศาสนกิจ

2. พระพุทธศาสนาแบบประสพการณ์ลึกลับ (Esoteric Buddhism) เน้นวิปัสสนาธุระ ปฏิบัติกัมมัฏฐานตามลำพังเพื่อเข้าถึงรหัสยะคือประสพการณ์ลึกลับเฉพาะตนชนิดที่สื่อให้คนอื่น เข้าใจไม่ได้ ดังคำกลอนที่ว่า “เข้าถมนานนับเดือนไม่เขยื้อนเคลื่อนไหว ถือสลิกินวาทาเป็น ผาสุกทุกคืนวัน”

3. พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) เน้นสิ่งที่ผมเรียกว่า สังคหธุระ คือบริการสังคม มีหน้าที่สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสังคหวัตถุ 4 เป็นพระพุทธศาสนาที่ห่วงใย ประชาชน พระพุทธศาสนาแบบที่ 3 ไม่อยู่บนหอคอยงาช้างเหมือนแบบที่ 1 และไม่เข้าถ้ำ หลับตามาวนา ปลีกตัวหนีสังคมเหมือนแบบที่ 2 แต่เป็นการผสมสังคหธุระให้กับกลมกลืนเข้ากับ คันถธุระหรือวิปัสสนาธุระ เช่นเดียวกับการที่พระสิริธัตถะออกผนวช 6 ปีแรกเก็บตัวแบบประเภท ที่ 1 และที่ 2 เมื่อตรัสรู้แล้วจึงออกเทศนาสั่งสอนตลอดเวลา 45 พรรษา ช่วงนี้ผมเรียกว่าเป็น พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) ที่เน้นสังคหธุระคือการพัฒนาสังคม

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากภาครัฐและเอกชนมา จนทุกวันนี้ ก็เพราะพระสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบันได้ทำสังคหธุระคือออกเผยแผ่เทศนา สั่งสอนสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชน

ประโยชน์จะรักษาพระพุทธศาสนา

ถ้าพระสงฆ์ไทยเอาแต่เก็บตัวเรียนคัมภีร์แบบประเภทที่ 1 หรือปลีกวิเวกหลับตามาวนา แบบประเภทที่ 2 โดยไม่สนใจการเผยแผ่เทศนาสั่งสอนสงเคราะห์ชาวบ้าน วันหนึ่งข้างหน้า เมื่อภัยมาถึงพระพุทธศาสนาก็จะไม่มีใครออกมาปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพราะ

ประชาชนมองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในประเทศไทยอาจจะประสบชะตากรรมเดียวกันกับมหาวิทยาลัยนาลันทาในประเทศอินเดีย

มหาวิทยาลัยนาลันทาหยุดสุดท้ายเน้นหนักไปในการศึกษาแบบไม่หวังยศฐาบรรดาศักดิ์ เน้นการสวดมนต์ภาวนาแบบมนตรยานที่ส่งเสริมไสยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมีกำแพงใหญ่ล้อมรอบเหมือนอยู่บนหอคอยงาช้าง มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ที่เก็บจากภาษีของชาวบ้านตามพระราชโองการ คนนอกกำแพงมหาวิทยาลัยไม่ค่อยชอบมหาวิทยาลัยนาลันทา เพราะมหาวิทยาลัยนาลันทาเอาแต่เก็บภาษีโดยไม่บริการวิชาการแก่สังคม

บันทึกฝ่ายทิเบตจารึกไว้ว่า เมื่อกองทัพมุสลิมบุกปล้นสะดมและเผามหาวิทยาลัยนาลันทาจากไปแล้ว ห้องสมุดบางส่วนยังไม่ถูกไฟไหม้ ชาวบ้านข้างวัดนั้นแห่พากันมาปล้นสะดมและเผามหาวิทยาลัยนาลันทาซ้ำอีกรอบ ห้องสมุดถูกไฟไหม้หมดในรอบนี้

เพราะฉะนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะอยู่รอดในสังคมไทยต่อไป ไม่ใช่ด้วยการเก็บตัวเรียนแต่ตำราอยู่บนหอคอยงาช้าง แต่ด้วยการออกไปเทศนาสั่งสอนและทำประโยชน์แก่ชาวบ้าน ประโยชน์จะรักษามหาวิทยาลัยเอง ในทำนองเดียวกัน ถ้าต้องการให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่สังคมไทยต่อไป พระสงฆ์ต้องทำสังคหธุระด้วยการออกเผยแผ่เทศนาสั่งสอนสงเคราะห์ชาวบ้าน ประโยชน์จะรักษาพระพุทธศาสนาเอง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระสงฆ์สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยธรรมทาน คือการเผยแผ่ธรรม ส่วนชาวบ้านก็อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยอามิสทานคือการถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์และชาวบ้านต่างพึ่งอาศัยซึ่งกันและกันแบบอัญญมัญญปัจจัย

ถ้าเมื่อใดพระสงฆ์ไม่ทำประโยชน์ ชาวบ้านเห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่มีประโยชน์ เมื่อเกิดภัยพระพุทธศาสนาขึ้นมา ชาวบ้านก็ถือว่าธุระไม่ใช่ ในที่สุดก็ไม่มีใครกล้าออกมาปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ไม่ว่าท่านจะอยู่ในสายคันธุระหรือวิปัสสนาธุระก็ตาม ท่านต้องแสดงว่าท่านสามารถบำเพ็ญประโยชน์ได้ตลอดเวลา ประโยชน์นี้แหละจะรักษาพระศาสนาของเรา ถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเรียนและสอนกันอยู่ภายในรั้วมหาวิทยาลัยโดยไม่สนใจชาวบ้าน วันหนึ่งอาจจะมีชะตากรรมไม่ต่างจากมหาวิทยาลัยนาลันทาก็เป็นได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยจะอยู่รอดปลอดภัยด้วยการทำประโยชน์ต่อสังคม คือเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม (Engaged University) เมื่อเราทำประโยชน์ต่อสังคมแล้ว ชาวบ้านเห็นว่าเรามีคุณค่ามีประโยชน์ พวกเขาก็ออกมาช่วยมหาวิทยาลัยทั้งในยามมีภัยและยามสงบ มหาวิทยาลัยที่ส่วนกลางใช้งบสร้างสำนักงานใหญ่ที่วังน้อยไปแล้วเกือบสองพันล้านบาท ตอนแรกมหาวิทยาลัยมีที่ดิน 84 ไร่ เดียวนี้ เราซื้อเพิ่มรวมแล้วเกือบ 250 ไร่ มีอาคารเรียนจุผู้เรียนได้ 10,000 เป็นอย่างน้อย ปีนี้จะเริ่มสร้างหอประชุมใหญ่จุคนได้ 3,000 คน จะเป็น

หอประชุมพระพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุด เราจะเริ่มสร้างตั้งแต่ฤดูร้อนนี้

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยกำลังสร้างอุโบสถกลางน้ำในสระ 16 ไร่ พระสงฆ์สามารถลงอุโบสถพร้อมกันได้ 4,000 รูป โดยหลวงพ่อบัณฑิตนันทะเป็นเจ้าภาพหลักในการสร้าง ถวายมหาวิทยาลัยหลวงพ่อบุญ 96 ปีแล้ว ท่านประกาศว่าถ้าอุโบสถไม่เสร็จ จะไม่มรณภาพ (ปัจจุบันมหาวิทยาลัยได้รับการถวายอุโบสถแล้ว)

รัฐบาลและประชาชนช่วยกันสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่วังน้อย เพราะมหาวิทยาลัยได้ทำประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ และสังคมอย่างต่อเนื่องยาวนาน การบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยที่ทำไปนั้นได้นำคนกลับมาช่วยสร้างมหาวิทยาลัย รวมทั้งโครงการนิสิตปฏิบัติศาสนกิจนี้ก็มีส่วนช่วยสร้างเกียรติคุณให้กับมหาวิทยาลัย การที่พวกท่านใช้เวลา 1 ปี ออกไปปฏิบัติศาสนกิจรุ่นแล้วรุ่นเล่าเปรียบเหมือนกองทัพธรรมที่นอกจากจะเผยแพร่ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย แล้วยังแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังห่วงใยสังคม พระพุทธศาสนาในประเทศไทยจึงเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องการเน้นให้คนไทยเห็นว่าพระพุทธศาสนามีไว้เพื่อประโยชน์สุขของสังคม มหาวิทยาลัยถือว่าการบริการสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระอย่างพวกเราต้องเรียนไปด้วยทำประโยชน์ต่อสังคมไปด้วย ขณะที่เรียนเราก็ต้องออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเทศนาสั่งสอนและพัฒนาสังคม

การที่พระสงฆ์ต้องทำสังคหธุระคือหน้าที่เผยแผ่พระธรรมเพื่อการบริการสังคมนี้มีที่มาจากพุทธพจน์ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกรุ่นแรก 60 รูปไปประกาศพระศาสนาว่า “จรณ ภิกขเว จาริกิ พุพฺพชนิตาย พุพฺพชนสุขาย โลกานุกมปาย ภิกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก”

ท่านพุทธศาสนธำมิตตต้องปฏิบัติตามพุทธโอวาทนี้ บัดนี้ท่านทั้งหลายเป็นพุทธศาสนธำมิตตแล้ว เมื่อได้รับปริญญาแล้วอย่ามาเสวยวิมุตติสุขนานเกินไป ควรคิดทำประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก ให้เป็นพุทธศาสนธำมิตตที่ทำประโยชน์เพื่อสังคม ท่านต้องทำสังคหธุระคือสงเคราะห์ประชาชนอย่างไม่มีวันจบสิ้น เหมือนกับการพระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมจนนาทีสุดท้ายในชีวิตของพระองค์

พุทธจริยา 3 ประการบอกเราว่าพระพุทธเจ้าทรงทำงานเพื่อสังคมตลอดเวลา ดังนี้

1. พุทธัตถจริยา ทรงทำประโยชน์แก่ชาวพุทธ
2. ญาติัตถจริยา ทรงทำประโยชน์แก่พระญาติของพระองค์
3. โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ทุกคนไม่เลือกกว่าเขานับถือศาสนาอะไร

พุทธศาสนบ้นทิตตองยัดกรอบทพุทธจริยา 3 นี้ในการปฏิบัติศาสนกิจ นั้นคือ

1. ออกไปทำประโยชน์แก่ชาวพุทธ (พุทธัตถจริยา)
2. ออกไปทำประโยชน์แก่วงศาคณาญาติ (ญาติัตถจริยา)
3. ออกไปทำประโยชน์แก่คนไทยที่ต่างศาสนาและคนต่างชาติต่างศาสนา

(โลกัตถจริยา)

นี่คือจริยาแห่งชาวพุทธเพื่อสังคม

การทำงานคือการปฏิบัติธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ประกาศตนเป็นทาสรับใช้พระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลก จนได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในปี 2549 ทั้งนี้เพราะท่านพุทธทาสเป็นผู้มีผลงานโดดเด่นด้านวัฒนธรรมส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และสร้างสันติภาพ

ท่านพุทธทาสศึกษาและปฏิบัติธรรมอยู่ที่สวนโมกข์อันไกลโพ้น ถ้าท่านเอาแต่ปลีกวิเวกอยู่ตามลำพังโดยไม่สนใจเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสอนธรรมแก้ปัญหาสังคม ถึงวันนี้คงไม่มีใครรู้จักท่านพุทธทาสและสวนโมกข์ก็จะมีประโยชน์อันใดแต่สังคม การที่ยูเนสโกประกาศยกย่องว่า ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกเพราะท่านพุทธทาสบำเพ็ญประโยชน์เพื่อชาวโลก โดยไม่เลือกเชื้อชาติและศาสนาตลอดชีวิตของท่านตามปณิธาน 3 ประการที่ท่านตั้งไว้คือ

1. มุ่งส่งเสริมให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน
2. มุ่งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา
3. ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาจากวัตถุนิยม

หลังจากปฏิบัติธรรมพอคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ท่านพุทธทาสก็เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ท่านได้ตั้งโรงมหรสพทางวิญญาณด้วยการใช้วิธีการสมัยใหม่สอนธรรมะ ท่านขอบเน้นย้ำว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม นั่นคือการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและปฏิบัติธรรม ดังที่ท่านพุทธทาสประพันธ์ไว้ว่า

จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง
ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น
กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน
ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวเองหัวที่

พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายชาวเวียดนาม ชื่อว่า ดิซ นัท ฮัน ได้ยึดหลักการเดียวกันกับท่านพุทธทาสที่กล่าวว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ท่านดิซ นัท ฮัน เป็นอาจารย์สอนกัมมัฏฐานที่สำนักแห่งหนึ่งระหว่างสงครามเวียดนาม เครื่องบินมาทิ้งระเบิดมาลงในหมู่บ้านใกล้สำนักทุกวัน ชาวบ้านบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก

ท่านดิซ นัท ฮัน ปรึกษากับบรรดาลูกศิษย์ที่นั่งกัมมัฏฐานว่าเราจะหลบตาภวานาต่อไปหรือจะออกไปช่วยคนที่โดนระเบิด บางคนกล่าวว่าเราไม่ควรเสียสมาธิด้วยการออกไปช่วยคน การนั่งกัมมัฏฐานต้องปลีกวิเวกเป็นสำคัญ แต่ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติว่า การปฏิบัติกัมมัฏฐานไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกระท่อมแคบ ๆ เราสามารถออกไปช่วยคนเจ็บไปพลาจเจริญสติไปพลาจก็ได้ มีสติกำหนดลมหายใจตลอดเวลา เมื่อยกศพหามศพ เราก็เจริญมรณสติได้ เมื่อมีมติดังนั้น โยคีทั้งหลายจึงพากันออกไปช่วยผู้ประสบเคราะห์กรรมจากระเบิดในระหว่างสงครามเวียดนาม โดยถือเอาการช่วยคนอื่นเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติธรรมไม่ได้ทำให้เราตัดขาดจากโลกภายนอก จากประสบการณ์นี้ ท่านดิซ นัท ฮัน ได้พัฒนาวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานในชีวิตประจำวันโดยเขียนไว้ในหนังสือของท่านชื่อว่า Miracle of Mindfulness ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า “ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ”

ผมถามท่านพุทธศาสนตรบัณฑิตทั้งหลายว่าตลอดเวลา 1 ปีที่ท่านออกไปปฏิบัติศาสนกิจนั้น พวกท่านสามารถกำหนดสติตามทันการทำงานตลอดเวลาหรือไม่ กัมมัฏฐานที่ท่านเคยฝึกปฏิบัติอยู่ในขณะที่เรียนมหาวิทยาลัยท่านนำไปปฏิบัติเพื่อคุ้มครองตัวเองด้วยหรือไม่

ขณะที่พระสงฆ์ทำงานเพื่อสังคม ท่านต้องอาศัยกัมมัฏฐานประกอบจิตรักษาใจตนเองไม่ให้จมไปกับปัญหาชาวบ้าน ตามหลักการที่ว่า “สีเน จิตตมहि ปคคาโห เมื่อใจตก ให้ยกใจ อุทตสมิ วินิคโคโห เมื่อใจลอยลม ให้ข่มใจ” ถ้าพระสงฆ์ไม่มีกัมมัฏฐานรักษาใจ ท่านก็จะไม่ต่างจากนกสังขมสงเคราะห์ทั่วไป

ในการช่วยคนตกน้ำ เราไม่จำเป็นต้องโดดลงไปในน้ำเสมอไป เพราะถ้าโดดลงไปเราอาจจมน้ำตายไปทั้งคู่ก็ได้ ทางที่ดี เราควรปักหลักอยู่ริมตลิ่งแล้วยื่นกิ่งไม้ให้คนตกน้ำใช้จับพยุงตัวเองขึ้นมาก็ได้

ในขณะที่พระสงฆ์ทำงานเพื่อสังคม ท่านไม่จำเป็นต้องจมไปกับปัญหาชาวบ้านอย่าเป็นเหมือนจิตแพทย์บางคนที่ช่วยคนไข้โรคจิตมากเกินไปจนเพี้ยนตามคนไข้ พระสงฆ์บางรูปก็เพี้ยนไปตามปัญหาชาวบ้าน พอชาวบ้านทะเลาะกัน แทนที่พระสงฆ์จะเป็นกรรมการห้ามทัพ กลับกลายเป็นทัพหนุนยุให้ชาวบ้านตีกัน เจ้าอาวาสกับรองเจ้าอาวาสถือหางกันคนละก๊ก พระสงฆ์เลยขัดกันเอง เพราะท่านไม่ลอยตัวอยู่เหนือปัญหาเหมือนดอกบัวที่ลอยพ้นน้ำดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

บุญทริก ยธ อนุคค์ โตเย็น นุปลิปปติ
 นุปลิปปามิ โลเกน ตสฺมา พุทฺโธสมิ พราหมณ

แปลความว่า

ดอกบัวพ้นน้ำ ไม่เปียกน้ำ ฉันทใด
 เราพ้นโลก ไม่แปดเปื้อนโลก ฉันทนั้น
 เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพุทธะ

ดังคำประพันธ์ที่ว่า “หนึ่งในหทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว ราศีบัพพันพัว สวคนธกำจร”

คำว่า “พุทธะ” หมายถึง ผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ชาวพุทธเป็นผู้ตื่นด้วยสติ รู้ด้วยปัญญา และเบิกบานด้วยวิมุตติ ที่ว่าชาวพุทธเป็นผู้ตื่นด้วยสติ คือ สติต้องมาก่อน สติ โลกสุมี ชาคโร สติเป็นเครื่องตื่นในโลกที่ว่าเป็นผู้รู้ด้วยปัญญาก็เพราะสติมา ปัญญาเกิด สติเตลิดมักเกิดปัญหา ที่ว่าเบิกบานด้วยวิมุตติก็คือหลุดพ้นด้วยปัญญา ปญญาปริภาวิต จิตต์ สมมเทว อาสเวหิ วิมูจจิต จิตที่มีปัญญาอบรมดีแล้วย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะ เปรียบเหมือนดอกบัวพ้นน้ำ

พระสงฆ์กับการเมือง

พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ท่านต้องนำสังคมโดยไม่จมไปกับปัญหาชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านแตกออกเป็นฝักเป็นฝ่ายเพราะปัญหาทางการเมืองในขณะนี้ พระสงฆ์ต้องพยายาม ประสานคนที่แตกแยกให้ปรองดองกัน ไม่ใช่ซ้ำเติมตอกลิ้มให้คนแตกแยกกันมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ไทยจึงไม่ลงไปเล่นการเมือง เราลอยตัวอยู่พ้นการเมืองดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำ เป็นตัวอย่างไว้ในมหาปริณิพพานสูตร

ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นาน พระเจ้าอชาตศัตรูรัชชัตริย์ แห่งแคว้นมคธทรงประสงค์จะเสด็จกรีธาทัพไปตีแคว้นวัชชี แต่เพราะไม่แน่ใจว่าจะได้ชัยชนะ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเลียบเคียงถามพระพุทธเจ้าว่าควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีหรือไม่ เมื่อ วัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหานี้ พระพุทธเจ้าไม่ตอบโดยตรง

ถ้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี ชาววัชชีก็ย่อมไม่พอใจ ถ้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ไม่ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี พระเจ้าอชาตศัตรูก็จะไม่พอพระทัย

ขณะที่วัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหายู่นั้น พระอานนท์กำลังถวายงานพัดอยู่ พระพุทธเจ้าทรงหันไปถามพระอานนท์ว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรม 7 ประการที่ พระพุทธองค์เคยสอนพวกเขาไว้หรือไม่ ในบรรดาวัชชีธรรมเหล่านั้น ข้อสำคัญก็คือให้หมั่น ประชุมกันเนื่องนิธย์ พร้อมกันประชุม พร้อมกันเลิกประชุม พร้อมกันทำกิจที่พึงทำ

พระอานนท์กราบทูลว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า ตราบเท่าที่ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ ก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีความเสื่อมเลย

ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับพระอานนท์นั้น วัสสการพราหมณ์ฟังอยู่ด้วย แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้ตอบคำถามเขาโดยตรง วัสสการพราหมณ์ซึ่งเป็นคนฉลาดได้จับประเด็นนำไปเล่าถวายพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับแล้วก็ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า ยังไม่ใช่เวลาที่จะตีแคว้นวัชชีทั้งนี้เพราะชาววัชชียังสามัคคีกันดีอยู่ พระพุทธเจ้าทรงแก้วิกฤติทางการเมืองระหว่างมครกับวัชชีได้โดยไม่ต้องเล่นการเมือง

พระสงฆ์ไทยยึดถือพุทธประเพณีนี้เป็นแบบอย่างจึงไม่เล่นการเมืองแม้ว่าสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังลุกเป็นไฟ ขณะเดียวกันผู้นำศาสนาอื่นในประเทศไทยก็กำลังเล่นการเมืองกันอย่างออกหน้าออกตา ทางออกที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ไทยควรเป็นอย่างไร

เมื่อชาวพุทธศรีลังกาเผชิญภัยคุกคามจากพวกกบฏฮินดูทมิฬ พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งของศรีลังกาไม่รีรอที่จะโดดลงไปเล่นการเมือง ปัจจุบันในศรีลังกา มีพรรคการเมืองซึ่งมีพระสงฆ์เป็นหัวหน้าพรรค พรรคนี้ส่งพระสงฆ์ลงสมัครเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมาได้พระสงฆ์เป็น ส.ส. 9 รูป และเป็นพรรคร่วมรัฐบาลด้วย

ความจริงพระสงฆ์ศรีลังกามีสิทธิลงสมัครเลือกตั้งมานานแล้ว แต่ไม่เคยมีพระสงฆ์ได้รับเลือกตั้งมากเท่าครั้งนี้ เมื่อความขัดแย้งระหว่างทมิฬซึ่งเป็นฮินดูกับชาวพุทธสิงหลยืดเยื้อมานาน ผู้คนบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก ทางพระสงฆ์ศรีลังกาบางกลุ่มชักทนไม่ได้จึงลงสมัครรับเลือกตั้งกันแล้วก็ได้รับเลือกตั้งมาพอสมควร กลายเป็นคะแนนเสียงสนับสนุนพรรครัฐบาล

เป็นที่น่าสังเกตว่าพอพระสงฆ์ศรีลังกาลงไปอภิปรายสนับสนุนรัฐบาลอยู่ในสภา ส.ส.ฝ่ายค้านก็ไม่เกรงใจพากันอภิปรายโจมตีพระสงฆ์อย่างตรงไปตรงมา เท่ากับพระสงฆ์ลงไปเปื้อนโคลนทางการเมืองด้วย ที่สำคัญคือพระสงฆ์ศรีลังกาในวัดเดียวกันเริ่มแตกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย เช่นเจ้าอาวาสเข้ากับฝ่ายรัฐบาล แต่รองเจ้าอาวาสเข้ากับฝ่ายค้าน

สิ่งที่น่าเป็นห่วงในศรีลังกาก็คือ ฝ่ายชาวพุทธหัวรุนแรงเริ่มไม่อยากจะเจรจาสันติภาพที่รัฐบาลพึงเสียงกลุ่มนี้แล้วก็ปราบปรามฝ่ายกบฏฮินดูทมิฬอย่างรุนแรง เมื่อถูกปราบรุนแรง ฝ่ายกบฏฮินดูทมิฬ ก็ใช้มาตรการตอบโต้รุนแรงมากยิ่งขึ้น คนบาดเจ็บล้มตายกันมากทั้งสองฝ่าย ไม่มีใครเตือนสติใครได้ แม้แต่พระสงฆ์ก็ไม่อยู่ในฐานะเป็นกลางพอที่จะสร้างความสมานฉันท์

ศรีลังกาเป็นประเทศแรกที่ชาวพุทธประสบความสำเร็จในการผลักดันให้รัฐบาลตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา แต่วันนี้กระทรวงพระพุทธศาสนาถูกยุบไปเรียบร้อยแล้ว สาเหตุก็คือว่า เมื่อตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาแล้ว รัฐบาลศรีลังกาต้องยอมตั้งกระทรวงศาสนาคริสต์ กระทรวงศาสนาอิสลาม ทุกกระทรวงต่างได้งบประมาณเท่ากัน เรื่องงบประมาณเท่ากันนี้

ชาวพุทธยอมไม่ได้จึงเรียกร้องให้ยุบกระทรวงศาสนาทุกศาสนาแล้วตั้งกระทรวงศาสนาขึ้นมาแทนโดยรวมทุกศาสนาไว้ในกระทรวงเดียวกัน นับว่าเพื่อประโยชน์ในการควบคุมงบประมาณของศาสนาอื่น

ตอนนี้ลองหันไปดูเวียดนามบ้าง ผมพาคณะมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปเวียดนามเมื่อเดือนที่แล้ว เพื่อลงนามความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาของเวียดนามกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผมได้พบเห็นอนุสาวรีย์ที่สี่แยกแห่งหนึ่งสร้างบูชาพระสงฆ์ชื่อว่า ดิซ กวาง ดี้ก พระสงฆ์รูปนี้เผาตัวตายเมื่อ พ.ศ. 2506 ผมถามพระผู้ใหญ่รูปหนึ่งว่า ทำไมท่านดิซ กวาง ดี้ก ต้องเผาตัวตาย บังเอิญผมถามถูกคน พระรูปที่ถูกผมถามเคยเป็นโฆษกแถลงข่าวในวันที่ท่านดิซ กวาง ดี้กเผาตัวตาย พระอดีตโฆษกรูปนี้ปัจจุบันมีอายุกว่า 80 ปีแล้ว ท่านเล่าให้ฟังดังต่อไปนี้

ในปี 2506 ก่อนเวียดนามได้เป็นคอมมิวนิสต์ เกิดวิกฤติศาสนาในเวียดนามใต้ ตอนนั้น โง่ ดินเดียม เป็นประธานาธิบดี เขาเป็นคนนับถือศาสนาคริสต์ที่เคร่งครัดมาก พยายามยกย่องศาสนาคริสต์ให้เป็นศาสนาอันดับหนึ่ง ทั้งที่พระพุทธศาสนามีคนนับถือมากกว่า ประธานาธิบดีสั่งห้ามชาวพุทธประดับธงฉัพพรหมรังสีในวันวิสาขบูชา ชาวพุทธทนไม่ได้ลุกฮือประท้วงเป็นหมื่นเป็นแสนคน ประธานาธิบดีสั่งสีกวาดล้างชาวพุทธ ให้รื้อวัดและจับชาวพุทธขังคุก แม้ชาวพุทธจะประท้วงอย่างไรเขาก็ไม่ฟัง ชาวพุทธยิ่งถูกจับติดคุกและถูกสังหารมากขึ้น ชาวพุทธออกเดินขบวนมากเท่าไรเขาก็ไม่ฟังและยิ่งจะสลายม็อบด้วยวิธีที่รุนแรงยิ่งขึ้น

เมื่อเห็นสถานการณ์เผชิญหน้ารุนแรงยิ่งขึ้น ท่านดิซ กวาง ดี้กซึ่งตอนนั้นอายุ 76 ปี เป็นนักเทศน์ขึ้นแนวหน้าของเวียดนามได้ตัดสินใจสละชีวิตของตนเองเพียงหนึ่งคนรักษาสีชีวิตของคนจำนวนมากและเพื่อให้โลกหันมาสนใจยุติความขัดแย้งในเวียดนาม ชาวพุทธจะได้ไม่ถูกฆ่าตายเป็นผักเป็นปลา

เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า ท่านดิซ กวาง ดี้กเห็นว่าจำเป็นต้องสละชีวิตของตนเองท่านเขียนจดหมายขออนุญาตเผาตัวตายยื่นต่อมหาเถรสมาคมเวียดนาม ในครั้งที่ 1 มหาเถรสมาคมไม่อนุญาต ท่านดิซ กวาง ดี้กยื่นหนังสือเป็นครั้งที่ 2 ในครั้งนี้ มหาเถรสมาคมเห็นว่า บ้านเมืองวิกฤติมากแล้ว คนจะฆ่ากันตายเลือดท่วมท้องข้างแน่ เพราะว่าทางรัฐบาลจะฆ่าชาวพุทธ ชาวพุทธก็จะตอบโต้จนจะกลายเป็นสงครามกลางเมือง เมื่อท่านดิซ กวาง ดี้ก เห็นว่าการที่ท่านเสียสละชีวิตตนเองจะทำให้เรื่องยุติได้ มหาเถรสมาคมก็อนุญาตให้ท่านเผาตัวตาย

ผู้สื่อข่าวต่างประเทศรายงานว่า พอถึงวันเผาตัวตาย ชาวพุทธเดินมาเป็นขบวนใหญ่ มีพระสงฆ์อยู่รอบนอก ตรงกลางขบวนมีรถเก๋งคันหนึ่งแล่นช้าๆไปตามถนน พอถึงสี่แยกขบวนหยุดลง ภิกษุและภิกษุณีเริ่มสวดมนต์ สักพักหนึ่งประตुरถเก๋งก็ถูกเปิดออก มีพระภิกษุรูปหนึ่งเดินช้า ๆ ลงมาจากรถ คือ ท่านดิซ กวาง ดี้ก

เสียงสวดมนต์เริ่มสลับกับเสียงร้องไห้ ทุกคนในที่นั้นรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น แต่ผู้สื่อข่าวไม่รู้ ผู้สื่อข่าวนึกว่าเป็นการเดินทางบนธรรมดาก็ไปยืนดูตามปกติ ท่านติช กวาง ตี๊ก เดินไปถึงกลางสี่แยก และนั่งขัดสมาธิ จากนั้นผู้ช่วยสองคนหิ้วถังน้ำมันมาคนละถังแล้วราดน้ำมันลงไปบนตัวของท่าน ตอนนี้ไม่มีใครสวดมนต์ มีแต่เสียงร่ำไห้ บรรยากาศวังเวงมาก

พอผู้ช่วยสองคนราดน้ำมันเสร็จแล้ว ท่านติช กวาง ตี๊กได้ล้วงมือลงไปใ้ในกระเป๋าสองข้างหยิบถุงพลาสติกออกมา ภายในถุงเป็นกล่องไม้ขีด ท่านคิดรอบคอบมากที่ใช้ถุงพลาสติกกันกล่องไม้ขีดไม่ให้เปียกน้ำมัน ท่านดึงกล่องไม้ขีดออกจากถุงพลาสติกแล้วหยิบก้านไม้ขีดค่อยๆ บรรจงจุด ลูกไฟลุกพรึบขึ้นท่วมตัวท่านทันทีทันใด

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า ไม่น่าเชื่อว่าเนื้อมนุษย์จะเป็นเชื้อไฟได้เร็วขนาดนั้น เพียงชั่วอึดใจเดียวท่านติช กวาง ตี๊ก ดำเป็นตอตะโก นำประหลาดที่ว่าท่านนั่งนิ่งไม่กระตุกกระดิกเลย ไม่มีเสียงร้องสักระแอะเดียว ท่านนั่งอยู่อย่างนั้นจนไฟไหม้มอดลง ผมถามว่าท่านทำได้อย่างไร ผู้ให้สัมภาษณ์บอกว่าท่านนั่งก็มีภูฐานล่วงหน้ามา 5 วันแล้ว เมื่อท่านติช กวาง ตี๊ก เผาตัวตายแล้วประชาชนพากันแห่ศพท่านมาตั้งที่วัด และตั้งแสดงไว้ที่นั่น ต่อมาได้ทำพิธีเผาศพอย่างเป็นทางการ ในปัจจุบันเขาเก็บหัวใจของท่านไว้ที่ธนาคาร ชาวพุทธได้สร้างอนุสาวรีย์ให้ท่านที่สี่แยก และถือว่าพระสงฆ์รูปนี้เป็นพระโพธิสัตว์แบบมหายาน

ผมถามว่าการที่พระสงฆ์เผาตัวตายไม่ขัดกับหลักการของมหายานหรือ พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่า ในสัทธัมมปุณทริกสูตรของมหายาน มีเรื่องที่พระโพธิสัตว์ทำอัตตบรียาค คือ เสียสละชีวิต เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาและบูชาพระรัตนตรัย ดังนั้น พระโพธิสัตว์มหายานสามารถทำสิ่งที่อาจจะดูแปลกสำหรับเถรวาท คือ สามารถเสียสละตัวเองเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาและบูชาพระรัตนตรัย

ผมถามต่อว่าเมื่อท่านติช กวาง ตี๊กเผาตัวตายแล้ว ผลที่ตามมาเป็นอย่างไร ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าการเผาตัวตายครั้งนั้นเป็นข่าวดังไปทั่วโลก ทางการศึกษาซึ่งเคยวางตัวเป็นกลางได้ให้ความสนใจต่อข่าวที่พระสงฆ์เผาตัวตาย ในที่สุดสหรัฐาก็โค่นรัฐบาลโง่ ดิน เดียม โดยอาศัยมือซีไอเอก่อการปฏิวัติ เมื่อสิ้นรัฐบาล โง่ ดิน เดียม พระพุทธศาสนาได้กลับมาเป็นศาสนาอันดับหนึ่งในเวียดนามจนทุกวันนี้

ควรบันทึกไว้ว่า เมื่อปี 2549 รัฐบาลเวียดนามได้อนุญาตให้ชาวพุทธระดับธงฉัพพรรณรังสีในวินนิสาขบูชา เหตุก็น่าจะเนื่องมาจากการที่ชาวพุทธเวียดนามได้มาร่วมฉลองวันวิสาขบูชาโลกที่ประเทศไทยซึ่งมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นแม่งานในการจัดงานฉลองวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลก ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีสำหรับชาวพุทธในเวียดนาม

ควรตระหนักว่า กรณีเผาตัวตายของท่านติช กว้าง ตี้ก เป็นเรื่องมหายานที่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้พระสงฆ์ฆ่าตัวตายและทรงปรับอาบัติพระสงฆ์ที่สอนยุยงให้คนฆ่าตัวตาย

ชาวพุทธต้องป้องกันตนเองและปกป้องพระพุทธศาสนา

สิ่งที่พระสงฆ์ไทยจะต้องคิดให้มากก็คือว่า เราจะทำอะไรเมื่อพระพุทธศาสนาถูกรุกรานและชาวพุทธถูกรังแกโดยศาสนิกของศาสนาอื่น ชาวพุทธมีสิทธิป้องกันตนเองและปกป้องพระพุทธศาสนาได้แค่ไหนเพียงไร

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงส่งทหารไทยไปร่วมรบในยุโรป พระสงฆ์ในขณะนั้นเองได้เทศน์สนับสนุนการป้องกันตนเองของชาวพุทธโดยอ้างพระบาลีว่า

จเซ ธนํ อังควรสส เหตุ

องค์ จเซ ชีวิตํ รกฺขมาโน

องค์ ธนํ ชีวิตญจาปิ สพฺพํ

จเซ นโร ธมฺมมนุสฺสรนโต

แปลความว่า

พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ

พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต

พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะและชีวิต

เพื่อรักษาธรรม

เราจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ไทยในอดีตได้ให้คำแนะนำทางการเมืองแก่ชาวบ้าน ท่านพูดถึงว่าชาวพุทธไทยจะป้องกันตนเองได้แค่ไหนเพียงไร พระสงฆ์ในสมัยโบราณอ้างคำสอนเรื่องการเสียสละทั้งทรัพย์อวัยวะและชีวิตเพื่อรักษาธรรม แต่ไม่มีการสอนสุดโต่งให้สละชีวิตบูชาพระรัตนตรัยเหมือนพระสงฆ์เวียดนาม

พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันจะต้องตอบคำถามของชาวพุทธที่ว่าควรจะทำอย่างไรเมื่อพระพุทธศาสนาถูกรุกรานและชาวพุทธถูกรังแกโดยศาสนิกของศาสนาอื่น ชาวพุทธป้องกันตนเองได้แค่ไหนเพียงไร

ยอร์จ วอชิงตัน ประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐฯ พูดถึงการป้องกันตนเองไว้ว่า “To be prepared for war is one of the most effectual means of preserving peace การเตรียมตัวเพื่อสงครามเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการรักษาสันติภาพ”

สันติภาพกับสงครามมันไม่น่าจะไปด้วยกัน คำของยอร์จ วอชิงตัน ชวนให้นึกถึงพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ที่ว่า “แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ ศัตรูกล้ามาประจัญจักอาจสู้ริบสูญ”

ข้อความนี้หมายความว่า การเตรียมพร้อมรบจะทำให้เกิดความสงบขึ้นมาได้ บางครั้งใครที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องการเตรียมพร้อมรบนี้มักจะถูกวิจารณ์ว่าเป็นพวกส่งเสริมปาณาติบาต ทั้งที่การเตรียมพร้อมรบเช่นการสะสมอาวุธอาจช่วยป้องกันไม่ให้ถูกข้าศึกโจมตีก็เป็นได้ เพราะเมื่อข้าศึกเห็นว่าเราเข้มแข็ง เขาก็ไม่กล้ามารุกราน เช่นเดียวกับหมู่บ้านใดมีตำรวจอารักขาเป็นอย่างดี โจรก็ไม่กล้าเข้าปล้นหมู่บ้านนั้น โจรจะเข้าปล้นเฉพาะหมู่บ้านที่ไม่มีการอารักขา เมื่อชาวพุทธไม่ได้รับการอารักขาที่ดีจากทางราชการ พวกเขาก็ถูกฆ่าตายวันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยให้ชาวพุทธถูกฆ่าตายทุกวันก็น่าจะมีส่วนทำปาณาติบาตไปด้วย

ปาณาติบาตหรือการฆ่า หมายถึงว่า ฆ่าเองก็ดี ให้คนอื่นฆ่าก็ดี เป็นปาณาติบาต คำว่า “ให้คนอื่นฆ่า” ยังหมายถึงการปล่อยให้คนถูกฆ่าตาย เช่น เรารู้ว่ามีหลุมขวากอยู่ข้างหน้าแล้ว ยังทำลูกศรชี้ทางให้คนเดินไปตกหลุมขวากนั้น เหมือนกับการที่ลูกศิษย์วัดซื้อปูเป็นๆ มาแล้วต้มน้ำร้อน เอาไม้พาดปากหม้อสองอัน ให้ปูเดินข้าม ปูเดินไม่ติดตกลงไปตายก็ช่วยไม่ได้ บอกว่าปูเช่เอง ปูตัวไหนเดินเก่งผ่านไปได้ก็จับมาตั้งต้มใหม่ให้เดินอีกรอบหนึ่ง

เราในฐานะสถานการณ์เดือดเลือดพล่านในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แล้วยังนิ่งดูตาย ปล่อยให้ชาวพุทธถูกฆ่าตายรายวัน ตำรวจทหารไม่ยอมเพิ่มมาตรการป้องกันให้รัดกุมกลับปล่อยให้ครูบ่าพระสงฆ์บางถูกสังหาร เมื่อตนเองมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองประชาชนกลับละเลยหน้าที่ปล่อยให้คนไม่มีอาวุธถูกฆ่าตายอยู่เรื่อยไป มันก็เหมือนกับการปล่อยให้ปูเดินไปตกหม้อน้ำร้อนตายนั้นแหละ ต่างกันตรงที่ว่าชีวิตคนน่าจะมีค่ามากกว่าชีวิตปูเท่านั้น

รัฐบาลมีหน้าที่ต้องจัดการป้องกันที่เพียงพอต่อชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต”

แม้รัฐธรรมนูญจะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ภาระหน้าที่นี้ของรัฐก็ยังคงอยู่ หรือจะต้องให้ชาวพุทธรวมตัวกันเรียกร้องให้ใส่คำว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อไปเสียก่อน แล้วพระพุทธรูปศาสนาจึงจะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ

ในอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีคนนอกரிตปลอมบวชกันมาก คณะสงฆ์สมัยนั้นได้ขอพระเจ้าอโศก ให้ทรงใช้พระราชอำนาจจับคนปลอมบวชไล่สึกไปเป็นจำนวนมาก

พระพุทธศาสนาจึงกลับมาเจริญรุ่งเรือง ในสมัยปัจจุบัน คณะสงฆ์ก็ต้องการอำนาจรัฐมาปกป้องคุ้มครองศาสนาวัตถุและศาสนบุคคลไม่ให้ถูกทำลายโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนานับว่าสอดคล้องกับวัชชีธรรมข้อที่ 7 ที่ว่า “จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป”

รัฐต้องจัดการคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการจัดส่งกองกำลังตำรวจทหารไทย ที่พอเพียงลงไปเป็นกองกำลังรักษาสันติภาพ การเรียกร้องให้ผู้มีหน้าที่รักษาสันติภาพต้องทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันไม่ได้หมายความว่าเราส่งเสริมการเข่นฆ่า การที่ตำรวจทหารถืออาวุธในมือไม่ได้หมายความว่าต้องใช้อาวุธฆ่ากันเสมอไป เราต้องมองเรื่องนี้แบบวิภาษวาท คือมองหลายมุม อย่างมองมุมเดียวแบบเอ็กซ์สวาท ทุกวันนี้คนไทยชอบมองมุมเดียวจึงต้องทะเลาะกัน ทั้งที่พระพุทธศาสนาสอนให้มองหลายมุมแบบวิภาษวาท

มีคนถามพระพุทธเจ้าว่าการอยู่ปฏิบัติธรรมในป่าดีหรือไม่ดี ถ้ามองมุมเดียวก็ฟันธงไปเลยว่าดีหรือไม่ดี ถ้ามองแบบวิภาษวาท พระพุทธเจ้าทรงให้แยกตอบตามเงื่อนไขว่า คนไหนอยู่ป่าแล้วจิตสงบ ตนนี้อยู่ป่าแล้วดี คนไหนอยู่ป่าแล้วฟุ้งซ่าน เป็นโรคจิตโรคประสาท เขาอยู่ป่าแล้วไม่ดี นี่คือการมองโลกแบบวิภาษวาท

อีกตัวอย่างหนึ่งของวิภาษวาทหรือการมองหลายมุมก็คือเรื่องดาบสองคม เราใช้มีดดาบไว้ฆ่ากันก็ได้ เอาไว้ตัดฟืนก็ได้ ใช้ขุดดินก็ได้ ถ้าใช้ตัดฟืนดาบก็เป็นคุณ ถ้าใช้ประหารประหารเข่นฆ่าดาบก็เป็นโทษ การใช้ดาบป้องกันตนเองยังไม่ผิดศีลตราบเท่าที่ยังไม่มีการฆ่ากัน

สถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างชนะ

มีคำถามว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไรที่คนมีอาวุธในมือจะช่วยรักษาสันติภาพ การมีกองกำลังตำรวจทหารไทยอย่างพอเพียงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะช่วยรักษาสันติภาพได้จริงหรือ ขอตอบคำถามนี้ด้วยนิทานเปรียบเทียบต่อไปนี้

คืนหนึ่ง เจ้าของบ้านตื่นขึ้นมากลางดึกเพราะได้ยินเสียงดังกุกกักอยู่ภายในบ้านชั้นล่าง เขาสันนิษฐานว่ามีขโมยขึ้นบ้าน เขาเดินลงจากห้องนอนชั้นบนเพื่อตรวจสอบสถานการณ์ และเพื่อความไม่ประมาทเขาถือปืนติดมือลงไปด้วย เขาพบว่าห้องโถงชั้นล่างเปิดไฟสว่าง เขาเห็นโจรกำลังค้นหาของมีค่า เจ้าของบ้านเล็งปืนไปที่โจร ขณะเดียวกันโจรก็เล็งปืนมาที่เจ้าของบ้าน ในสถานการณ์นี้มีความเป็นไปได้อยู่ 4 ประการดังนี้

1. เจ้าของบ้านยิงโจรก่อน โจรตาย เป็นความสัมพันธ์แบบ Win-Lose (เราชนะ- เขาแพ้) เทียบได้กับอัตตาธิปไตย คือเราเป็นใหญ่

2. โจรยิงก่อน เจ้าของบ้านตาย เป็นความสัมพันธ์แบบ Lose-Win (เราแพ้-เขาชนะ) เทียบได้กับโลกาธิปไตย คือคนอื่นเป็นใหญ่

3. เจ้าของบ้านมองโจร โจรมองเจ้าของบ้าน ต่างฝ่ายต่างถอย เจ้าของบ้านปล่อยโจรหนีไป ไม่มีใครยิงใคร ในกรณีนี้จึงไม่มีใครตาย เป็นความสัมพันธ์แบบ Win-Win (เราชนะ-เขาชนะ) เทียบได้กับธรรมาธิปไตย คือธรรมเป็นใหญ่

4. เจ้าของบ้านและโจรยิงสวนกันแล้วถูกปืนตายทั้งคู่ เป็นความสัมพันธ์แบบ Lose-Lose (เราแพ้-เขาแพ้) เทียบได้กับอนาธิปไตย คือทุกฝ่ายแพ้

ถามว่าอะไรคือทางเลือกที่ดีที่สุด ตอบว่าทางเลือกที่ดีที่สุดคือทางเลือก 3 นั่นคือ เจ้าของบ้านและโจรต่างคำนวณว่าถ้าเกิดยิงสวนกันก็อาจตายทั้งคู่ ทางออกที่ดีที่สุด สถานการณ์นี้ก็คือต่างฝ่ายต่างถอยฉาก เราไม่ต้องยิงเขาและเขาก็ไม่ต้องยิงเรา นั่นคือธรรมาธิปไตย win-win situation สถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างชนะ

ถ้าในขณะนั้นเจ้าของบ้านไม่มีปืนในมือ เขาก็อาจถูกโจรยิงตาย เพราะไม่มีการป้องกันตัวเอง ในกรณีนี้ปืนไม่ได้มีไว้ยิงโจร แต่มีไว้สำหรับรักษาสันติภาพ เพราะฉะนั้น การจัดให้มี กองกำลังตำรวจทหารอย่างพอเพียงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่ใช่เพื่อสร้างความรุนแรงเสมอไป กองกำลังตำรวจทหารอาจมีไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเข่นฆ่า ซึ่งเทียบได้กับกองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ

สถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างชนะ (win-win situation) เกิดจากการรู้จักถอยเพื่อ แสวงจุดร่วมแต่สงวนจุดต่าง ให้อยอมแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม ไม่ใช่ชนะศึกแต่แพ้สงคราม คำว่าชนะศึกแต่แพ้สงคราม หมายถึงว่า เราชนะในเรื่องเล็กแต่แพ้ในเรื่องใหญ่ เช่น สามภรรยาต่างคนต่างเถียงเพื่อเอาชนะกันตลอด ในที่สุด ครอบครัวยแตกสลาย นี่เรียกว่าชนะศึกแต่แพ้สงคราม ตรงกันข้าม คำว่าแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม หมายถึงว่า เรายอมแพ้ในเรื่องเล็กเพื่อเอาชนะในเรื่องใหญ่ เช่น สามภรรยาอมลงให้อีกฝ่ายหนึ่ง เขายอมแพ้เพื่อรักษาชีวิตครอบครัว นี่เรียกว่าแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม ที่ว่าแพ้เป็นพระชนะเป็นมาร ไม่ใช่หมายความว่าพระองค์ต้องแพ้ตลอดศก คำว่าแพ้เป็นพระหมายถึงว่า เรายอมแพ้ให้ใคร เราเป็นพระในใจของคนคนนั้น เราใจดีเหมือนพระ เราจะนึกถึงความดีของเรา แต่ถ้าเราเอาชนะคะคานใครตลอดเวลา เราก็เป็นมารคือผู้ขัดขวางคนคนนั้นไม่ให้เขาได้ตั้งใจ การจะคบกันให้ยืดยาวจะต้องหัดแพ้เป็นพระ ดังที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสสะ) นิพนธ์ไว้ว่า

โง่ไม่เป็น เป็นใหญ่ยาก ฝากให้คิด
 ทางชีวิตจะรุ่งโรจน์ โสติดผล
 ต้องรู้โง่ รู้ฉลาด ปราดเปรื่องตน
 โง่สิบหน ดีกว่าแบ่ง เก่งเดียวเดียว

พุทธธรรมเพื่อความสมานฉันท์

สิ่งที่จะมีส่วนช่วยสร้างสันติภาพในสังคมไทยก็คือสถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างชนะ (win-win situation) เกิดจากการรู้จักถอยคือให้อยอมแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม ไม่ใช่ชนะศึก แต่แพ้สงคราม ถ้าต่างฝ่ายต่างชนะก็เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างแพ้ ซึ่งเป็นอนาธิปไตย พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันที่พระราชทานเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2535 ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ มีข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับอนาธิปไตยที่ต่างฝ่ายต่างแพ้ ดังต่อไปนี้

เวลาคนมีการปฏิบัติรุนแรงมันลืมนัด ลงท้ายเขาไม่รู้วาทักันเพราะอะไร แล้วก็แก้ปัญหอะไร เพียงแต่ว่าจะต้องเอาชนะ แล้วก็ใครจะชนะ ไม่มีทาง อันตรายทั้งนั้น มีแต่แพ้คือต่างคนต่างแพ้ ผู้ที่เผชิญหน้าก็แพ้ แล้วที่แพ้ที่สุดก็คือประเทศชาติ ประชาชนจะเป็นประชาชนทั้งประเทศ ไม่ใช่ประชาชนเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถ้าสมมติว่า เฉพาะในกรุงเทพมหานครเสียหายไป ประเทศก็เสียหายไปทั้งหมด แล้วก็จะมียุทธวิธีอะไรที่จะชนะงัดว่าชนะ เวลาอยู่บนกองซากปรักหักพัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ทรงแนะนำให้คนไทยปฏิบัติตามธรรมเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ดังนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน

พุทธธรรมในพระราชดำรัสนี้เรียกว่าสาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ซึ่งมีที่มาในพระไตรปิฎก

ประการแรกที่ว่า “คิด พุด ทำด้วยเมตตา” มาจากสารานีธรรม 3 ข้อ คือ เมตตาการยกรรม (ทำด้วยเมตตา) เมตตาวจีกรรม (พูดด้วยเมตตา) และเมตตามโนกรรม (คิดด้วยเมตตา)

ประการที่สอง ที่ว่า “การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” ตรงกับสารานีธรรมข้อ สารานโณคิ (แบ่งปันให้เท่าเทียมกัน)

ประการที่สาม การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน ตรงกับ สารานีธรรมข้อ สีสสามัญญตา (มีศีลเสมอกัน)

ประการที่สี่ การที่ต่างคนต่างพยายามปรับความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องลงรอยเดียวกัน ตรงกับสารานีธรรมข้อ ทิฐีสามัญญตา (มีความเห็นลงรอยเดียวกัน)

สารานีธรรมในทางปฏิบัติเริ่มต้น ด้วยทิฐีสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้เป็นลงรอยแบบเดียวกันว่าเราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน มีพ่อหลวงคือพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน แม้จะต่างศาสนากันแต่ก็เป็นคนไทยด้วยกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็เกิดความรู้รักสามัคคี คิดพุดทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมาย อย่างเท่าเทียมกันด้วยศีลสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกัน มากยิ่งขึ้นด้วยทิฐีสามัญญตา

พระสงฆ์ต้องช่วยกันประกาศเผยแผ่สารานีธรรมตามนัยแห่งพระราชดำรัสนี้ อย่างเต็มสติกำลัง เมื่อคนไทยปฏิบัติตามสารานีธรรมในพระราชดำรัสแล้ว ก็จะเกิดสันติภาพที่ยั่งยืนในสังคมไทยโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อสันติภาพเกิดขึ้นแล้ว ความร่ำรวยและความรุ่งโรจน์ก็จะตามมา ดังมีเรื่องเล่าว่า

ผู้หญิงคนหนึ่งกำลังปรุงอาหารเย็นรอสามีกลับมาทานที่บ้าน เธอมองไปนอกหน้าต่าง เห็นชายชราสามคนนั่งผิงไฟอยู่ใต้สะพานลอย จึงบอกลูกชายให้ไปเชิญชายชราทั้งสามคน มาทานสุปร้อนในบ้านก่อน ลูกชายวิ่งหายไปสักครู่หนึ่งแล้ว กลับมารายงานคุณแม่ว่า “คุณลุงบอกว่าไม่เคยเข้าบ้านพร้อมกันทั้งสามคน พวกเขาตั้งกติกาวouldจะเข้าบ้านได้ครั้งละหนึ่งคน คุณแม่จะให้เชิญคนไหนครับ”

แม่บอกลูกชายให้ไปถามชื่อลุงแต่ละคนเพื่อประกอบการตัดสินใจ

ลูกชายไปถามชื่อแล้วกลับมารายงานว่า “คนแรกชื่อนายสันติ คนที่สองชื่อนายร่ำรวย คนที่สามชื่อนายรุ่งโรจน์ แม่จะให้ผมเชิญคนไหนเข้าบ้าน”

แม่สั่งลูกชายให้ไปเชิญนายสันติเข้าบ้าน ลูกชายก็ไปเชิญนายสันติ ปรากฏว่านายสันติ เข้าบ้านมาพร้อมด้วยนายร่ำรวยและนายรุ่งโรจน์เดินตามหลังมาด้วย

เมื่อตดสงสัยไม่ได้จึงถามว่า “ตอนแรกลุงบอกว่าจะเข้าบ้านได้เพียงคนเดียว ตอนนี้ทำไมมาพร้อมกันสามคน”

ลุงทั้งสามช่วยกันอธิบายว่า “คุณนายครับ นั่นขึ้นอยู่กับคุณนายเชิญใครเข้าบ้าน

ถ้าเชิญนายร่ำรวยเข้าบ้าน คุณนายจะได้นายร่ำรวยเพียงคนเดียว เพราะบ้านใด ร่ำรวย บ้านนั้นมักตีกันและแย่งสมบัติกัน ถ้าคุณนายเชิญนายรุ่มโรจน์เข้าบ้านก็จะได้นายรุ่มโรจน์คนเดียว บ้านใดมีคนดังเยอะจะแย่งกันเด่น แย่งกันเป็นหัวหน้า บ้านนั้นยากที่จะสงบและร่ำรวย แต่วันนี้คุณนายเชิญนายสันติเข้าบ้านจึงได้ครบทุกอย่าง ที่ใดมีสันติคือความสงบ ที่นั่นก็มีความร่ำรวยและความเจริญรุ่งเรือง”

ที่ใดมีความสงบสันติ ที่นั่นมีความร่ำรวยและความรุ่งโรจน์ ถ้าประเทศไทยไม่มีสันติภาพ เพราะมีเสียงระเบิดดังขึ้นบ่อยครั้ง ฝุ่นก็จะตกรุนาว เศรษฐกิจจะเสียหายหลายพันล้านบาท นักลงทุนต่างชาติจะพากันย้ายถิ่นฐานการลงทุน ความร่ำรวยก็จะอันตรายไปพร้อมกับชื่อเสียงอันดีที่เคยมีว่าไทยนี้รักสงบ

ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและคุณความดีที่ทุกท่านได้บำเพ็ญมาในการปฏิบัติศาสนกิจจงมารวมกันเป็นตบะเดชะพลวปัจจัยอำนวยการให้ทุกท่าน มีความรุ่งเรืองเจริญงอกงามไพบูลย์ในร่มธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความรู้รักสามัคคี มีสันติภาพในใจ และทำงานร่วมกับทุกฝ่ายได้อย่างกลมเกลียวประสานกันก่อให้เกิดพลังและความสำเร็จมหาศาล ประารณาสິงใดที่ขอบประกอบด้วยธรรมก็ขอให้ความปรารณานั้นๆ จงพลันสำเร็จสมความปรารณาทุกประการ ตลอดกาลนาน เทอญ

